

תקצירים בעברית למאמרים באנגלית

מתן שם ליילוד במקרא

יעל אברהמי

מחקר זה מתאר את המורפולוגיה והסמנטיקה של מתן השם ליילוד במקרא כטקס רשמי ואת השימוש בטקס זה להעשרת הסיפור המקראי. לצורך הבנת טקס מתן השם בהקשרו, סוקר המאמר את תפקידם ומרכזיותם של שמות בתפיסה המקראית, ואת הטקסים והפעולות השונים שבוצעו בתינוק לאחר הלידה. השם שימש להגדרת האדם הפרטי ולהגנתו, ומן ההיבט הציבורי ייצג את המוניטין של אותו אדם. כמו כן, מתן שמות או שינויים ביטא שליטה וסימן את השלמת הבריאה או היצירה. ניכר כי משמעויות אלה באו לידי ביטוי גם בטקס מתן השם ליילוד. הסיפורים השונים המזכירים מתן שם מעידים כי הוא התרחש בסמוך ללידה ונשא אופי פומבי ורשמי. הטקס כלל הצהרה חגיגית על הולדת התינוק ועל ייחוסו לקרוב משפחה מסוים (אב, אם או אדם אחר), הנחה של התינוק על ברכיו של אותו קרוב וקריאה בשמו. כפעולה משפטית סמלית, מתן השם יצר מצב משפטי חדש עבור היילוד והקרוב שאליו יוחס.

החידה העיקרית הנוגעת לתיאורי מתן שם היא התכיפות שבה השם ניתן על ידי האם, וכך התכיפות שבה התינוק אינו מיוחס להוריו הביולוגיים. נראה כי הקושי לפתרון חידה זאת נעוץ בהנחה המוטעית, לפיה הייחוס לבית האב היה המרכיב היחידי שהשפיע על עיצוב יחסי הגומלין הפנים משפחתיים בתרבות המקראית. מסתבר, כי בנוסף על הייחוס לבית האב, התקיימה מערכת מסועפת של ייחוס משלים, למשפחת האם למשל. ייחוס זה השפיע אף הוא על קביעת מעמדו החברתי והמשפטי של היחיד. תיאורי מתן שם מבטאים לעתים תכופות את הייחוס המשלים וזאת בניגוד לטקס המילה אשר מדגיש מבחינה סמנטית את הייחוס לקו השארות הגברי. מתן השם בפיה של דמות זאת או אחרת משקף, אם כך, נוהג חברתי אשר בו מסתייע המחבר המקראי גם לקידום העלילה ופיתוח הדמויות.

שמות משפחה יהודיים בלטביה

אלכסנדר ביידר

מאמר זה מוקדש להיבטים שונים של שמות משפחה יהודיים בלטביה במהלך המאה התשע־עשרה ובמחצית הראשונה של המאה העשרים. מודגש הצורך בניתוח נפרד של שלושה אזורים גיאוגרפיים: החלק המערבי של לטביה העכשווית (הידוע בכינויו ההיסטורי קורלנד), החלק המזרחי (הידוע בכינויו ההיסטורי ליבוניה הפולנית) והעיר ריגה. שמות משפחה מקוריים אופייניים כמעט באופן בלעדי לשני האזורים הראשונים, כאשר השמות בריגה מייצגים מהגרים מאזורים אחרים. המאמר מראה באיזו מידה ההבדלים החוקתיים, ההיסטוריים והתרבותיים בחיי היהודים בקורלנד ובליבוניה הפולנית השכנה תרמו להיווצרות שני קורפוסים שונים כמעט לחלוטין של שמות משפחה יהודיים. שמות המשפחה בקורלנד מבוססים רובם ככולם על השפה הגרמנית ותעתיקם היה גרמני במקור. כמחציתם נגזרו משמות פרטיים של גברים. מצד שני, אופן הענקת השמות בנפות דינבורג, רז'יצה ולוצ'ין שבחבל ויטבסק (לשעבר ליבוניה הפולנית) מזכיר בהרבה את זה שבשאר האזורים של תחום המושב הרוסי: שמות משפחה רבים נגזרו משמות המקומות; שורשיהם לרוב בידיש, עברית או שפות סלאביות; השכיחים ביותר הם השמות הרבניים וכן שמות השייכים לכהנים ולויים. בין מאפייניהם המיוחדים יש לציין את מספרם המועט של הפטרונימים. כמו כן, מספר השמות העבריים בליבוניה הפולנית הינו גבוה יותר מאשר באזורים אחרים.

ההבדלים הבולטים בין שמות המשפחה היהודיים בחבל קורלנד ובחבל ויטבסק מוסברים ע"י אופנים שונים של היווצרותם בשני האזורים הללו. בקורלנד הוענקו רוב השמות על ידי פקידים גרמנים נוצרים, ואילו בליבוניה הפולנית, בדיוק כמו בשאר חבלי תחום המושב, הם נבחרו בתוך החברה היהודית: חלקית על ידי בעלי השמות הללו לעתיד וחלקית על ידי נציגי הקהל המקומי.

על שמות פרטיים במקרא החסרים את שם האלהות

ג'ואל ס' בורנט

ישנו במקרא קומץ שמות פרטיים הכוללים את מילת השאלה השמית-מערבית "אֵי" במשמעות של "היכן?", ללא תוספת פועל. קבוצת שמות זו כוללת את הצורות איכבוד, אהוד, איזבל, איעזר, איוב, איתמר ו-איה. בהתחשב באחידות הצורה שבשמות אלה ודמיונם לשמות רבים המוכרים בקורפוס השמי-מערבי הכללי, אין פלא שקבוצה זו נדונה רבות בספרות המחקר האונומסטי המקראי. עם זאת, חלק מן המחקרים החשובים ביותר שעסקו בשמות פרטיים במקרא, ובכללם מחקריהם של גריי ונות, פורסמו עוד בטרם נקשר חלק מן המידע החוץ-מקראי הרלוונטי אל השמות המקראיים, ולכן חוקרים אלה הציגו רק הסברים חלקיים לחלק מן השמות, בעוד אחרים לא נדונו כלל. לכן הקשר האפשרי של שמות אלה לטיפוס "שמות השאלה" כמעט ולא נדון בספרות חקר המקרא. בחלק מן המקרים אף הוצעו הסברים משכנעים אחרים, בעוד שנותרו שאלות לגבי שמות אחרים. מאמר זה יסקור את המידע הרלוונטי ויקבע כי שמות מטיפוס "אֵי" מהווים קטגוריה קיימת של שמות, המביעים דאגה בעניין נוכחותה של אלוהות ספציפית. שמות אלה מכונים "שמות החסרים את שם האלהות".

שמות פרטיים עם מרכיבים מצריים בכתובות עבריות

מימי בית ראשון

דוד קלאברו

כבר נכתב רבות על-אודות אטימולוגיות מצריות אפשריות לשמות מקראיים. מטרת המאמר הזה הנה לבחון את מקורם המצרי של כמה שמות פרטיים המופיעים בכתובות עבריות מימי הבית הראשון, לאור העדות המקראית. השמות *pšhr*, *ptyhw*, *pkmt*, *pṛ*, למשל, מתחילים כולם ב-*p*, הנדיר יחסית כאות ראשונה של שמות עבריים, אבל נפוץ בשמות מצריים. במקרה של השם *ptyhw*, המרכיב *pt* משקף כנראה את *pA-di* המצרי, שפירושו "(האל) נתן", כפי שמופיע במספר שמות עם שמות אלים מצריים המופיעים בתעודות ארמיות מייב. גילויים של שמות כאלה בכתובות מישראל ומיהודה מרחיבים את

ידיעותינו על אודות הקשרים בין מצרים והלכנט בתחום המדיני, הכלכלי, האמנותי והדתי. עם זאת, שם כמו *pylhw*, הכולל את המרכיב התאופורי "יהו", מעורר שאלות חשובות בעניין טיב היחסים התרבותיים בין מצרים ויהודה, כאשר נראה שהוריו של אדם הנושא שם זה, או לפחות אחד מהם, ראה את עצמו כנאמן לאלוהי ישראל. בדומה לכך, ישנם מקרים, המתועדים בעיקר בחותמות, שבהם בנו של אדם בעל שם מצרי נושא שם עברי. מאמר זה חוקר את האפשרויות השונות להבין תופעות אלה, ומציע כי בחלק מן המקרים, השתמשו ישראלים במרכיבים מצריים כסימן אופנה. במקרים מסוימים, ייתכן לראות בשמות אלה ראייה לנוכחותם של מצרים או של בני תערוכת החיים בארץ יהודה. אף על פי שיש במקרא חומר רלוונטי להבנת השמות האלה, אני מבסס את מסקנותי בעיקר על חומר אפיקרפי, המאפשר מבחר רחב יותר של שמות, ובמקרים שבהם מקור הכתובות ידוע, גם ההקשר הארכיאולוגי והכרונולוגי מוצק.

"שמות רפאים" בתנ"ך

אהרן דמסקי

מאמר זה דן בקבוצה קטנה של שמות שאנו מכנים "שם-רפאים" (ghost-name), שמקורם בטעות סופר או באי-הבנת מילה זרה או מונח של שארות או בניסיון להתמודד עם טקסט בעייתי. ישנם שמות שנוצרו מתוך אי-הבנת המסירה בעל פה הידועים בכינוי *mondegreen*. אין לזהות שמות-רפאים עם קבוצה מיוחדת אחרת המכונה "לא שם" *no-name*. ה"לא שם" מכוון תמיד בעיקר על ידי איש ספרות שהמציא את השם כגון פלוני אלמוני. לרוב "לא שם" הוא שלילי, ובא להביע בקורת על נושאו. שמות המדגימים את ההגדרה רבת הפנים של קבוצת 'שם-רפאים' הם לדוגמה השמות: 1. ינון (תה' עב, ז), שנוצר ככל הנראה מטעות סופר בהחלפת האות כ"ף באות נו"ן; 2. חן (זכר' ו, יד) שהוא קיצור שגוי של המילה "לחן", שמקורה הוא מונח ארמי שמשמעותו פקיד השומר על הביגוד או על האוצר של המקדש; 3. אביגדור (דה"א ד, יח) הוא קריאה 'מתוקנת' של מונח שמשמעותו המקורית היא "אבי בית-האב היושב בעיר גדור". זיהויו של אביגדור עם משה הוא תולדה של דרך המדרש המחפש משמעות חדשה בטקסט לא מובן כגון רשימות היחס השבטיות. שם הנביא מלאכי במוכן "השליח שלי" נראה ככינוי מאולץ כדי למצוא שם לנביא אנונימי. רשימות היחס שבספר דברי הימים א פרקים א-ט לא הובנו במציאות

ההיסטורית והחברתית של ימי בית שני. כמה ממונחי השארות שברשימות הללו הובנו כשמות פרטיים כגון "ושני", "אחין" ו"חותם". בנוסף לכך, נראה שהשם "אביה" (דה"א ב, כד) הוא ניסיון פרשני להסתיר יחסי אישות אסורים בין חצרון, אפרת(ה) וכלב. על כל פנים שמות-רפאים כגון ינון, חן, אביגדור ומלאכי התקבלו ונעשו חלק מאוצר השמות היהודיים במשך הדורות.

שמות משפחה יהודיים שנגזרו מיום השבת ושאר ימות השבוע

מיכאל פאלק

המאמר הנוכחי מוקדש לניתוח שמות משפחה יהודיים שנגזרו משמות ימי השבוע. מקור השמות הללו נעוץ בדרך כלל בהיוולדות ילדים ביום מסוים בשבוע. במיוחד שיום השבת הוא ייחודי במסורת היהודית, אין זה מפתיע שמספר השמות שנגזרו מהמילה "שבת" בעברית, יידיש, גרמנית או שפות סלאביות הינו רב יחסית. אצל הספרדים נרשם גם שם משפחה מיוחד – "ששת" – שנגזר, סביר להניח, מ"יום שישי". מקור שונה לשמות המשפחה היהודיים שנגזרו משמות ימי השבוע בשפה הגרמנית, כגון פרייטאג, זונטאג ומונטאג. שמות אלה שכיחים למדי באזורי מזרח אירופה שהיו תחת שליטת אוסטרו-הונגריה או פרוסיה בתחילת המאה התשע-עשרה, כאשר רובם ככולם הוענקו ליהודים ע"י פקידי ממשל. הדבר מסביר את שכיחותם הגדולה יותר בקרב היהודים בפולין בהשוואה לאוכלוסייה הלא-יהודית. השימוש הרב והמפתיע בשם המשפחה הנדיר דינסטאג בקרב יהודי גליציה שמקורם בעיירה סמבור, ניתן להסברה כקפריזה אישית של פקיד אוסטרי כלשהו שפעל במקום. כמו כן, יושם לב שמות המשפחה נידזלסקי ופיאטקובסקי שנגזרו משמות ימי השבוע "יום ראשון" ו"יום שישי" בפולנית נפוצים בקרב צאצאי המשומדים בפולין במאה השמונה-עשרה.

מדרשי שמות בספרים החיצוניים ובכתבי קומראן

יעקב כדורי

מן המפורסמות, כי שמות האנשים והמקומות המוזכרים במקרא היו נושא חשוב בעיני כותבי התנ"ך, ולעתים קרובות הם טרחו להסביר, במפורש או במרומז, את הנסיבות שבהן נוצר שם זה או אחר. ספרות הבית השני מגלה אף היא עניין רב במקורם של אותם שמות, אך למרבה הפלא, ספרות זו תכופות מציגה מדרשי שמות שונים מאלה המופיעים במקרא: "לוי", "משה", "גרשום" ואחרים קיבלו הסברים חדשים בספרות זו. יחד עם זאת, המציאו סופרי התקופה מדרשי שמות מקוריים לשמות שלא זכו להסבר כלשהו בדפי התנ"ך: "קהת", "מררי", "עמרם", "בלהה" ו"שמרון" נומקו בפעם הראשונה בכתבים שונים מתוך הספרות החיצונית וכתבי קומראן. סופרים הלניסטיים כגון פילון האלכסנדרוני עסקו במדרשי שמות מקראיים ביתר שאת, שהרי שמות אלה צרמו לאוזן היוונית ולעתים אף נשמעו מגוחכים (הר "המוריה", למשל, הינו הר "ההוללות" ביוונית). יחד עם זאת ניכרת מגמה הפוכה אצל הסופרים ההלניסטיים, והיא נטייתם לרמוז לדמויות מן התנ"ך באמצעות כינויים כגון "הנוצר הראשון", "הצדיק", "הרשע" וכדומה, מבלי להזכיר את שמותיהם. נטייה זו נובעת לכאורה מאותו הרושם של זרות ומוזרות שטבעו שמות עבריים באוזנם של דוברי השפה היוונית.

יהודי ההרים (גורסקי) של אזרבייג'אן:

מתן שמות במאה העשרים

אדווין לאוסון, פריד אלאקברלי, ריצ'רד פי שייך

לבדיקת השפעתם של תנאים פוליטיים, דתיים, חברתיים וכלכליים על הענקת שמות פרטיים רואינו 50 משפחות של יהודים הרריים (סה"כ 388 איש המייצגים שלושה דורות). רובם ככולם הם תושבי קובא, ישוב הנמצא מצפון מערב לבקו בירת אזרבייג'אן. היהודים ההרריים שולטים בשלוש שפות – טטית, אזרית ורוסית, כאשר 70% הצהירו על הטטית כשפת אמם. שמותיהם הפרטיים מתחלקים לארבע קבוצות עיקריות שניתן לכנות: יפים, פופולריים, דתיים ובעלי ערך מוסרי. לגברים יותר שמות

דתיים ולנשים יותר שמות יפים. כ-27% מהגברים וכ-18% מהנשים נקראו על שם קרוביהם. 75% משמות הגברים וכ-50% משמות הנשים הם בעלי זיקה ליהדות, בעיקר לתנ"ך. בדיקת שמות המשפחה מראה, כי לשני שלישי מהם שורשים יהודיים, בעיקר מהתנ"ך. המחקר מחזק את הקביעה שיהודים הרריים הצליחו באמצעות שמירה על שפתם ותרבותם לשמר ולהנציח את זהותם ההיסטורית, ושמותיהם הם הראיה לכך.

שמות משפחה מקצועיים בתחום הרקמה וההידורים במרכז אירופה ובמזרח

ברכה יניב

לצד שמות משפחה מקצועיים של יהודי אירופה המשקפים את העיסוק בטקסטיל, מצויה קבוצה קטנה של שמות שמקורם בתחומי הרקמה, התחרה ואבזורי הידור לטקסטיל. שמות אלו עולים בתעודות שונות כגון מסמכים רשמיים כגון רשימות מפקדי אוכלוסין ומשלמי מסים, או במקורות עבריים כגון מצבות קבורה וכחתימת אומן על תשמישי קדושה. המוקדמים מבין שמות אלו המופיעים בסוף המאה השש-עשרה בעיר פראג, הם שמות גרמניים המעידים על נושאייהם כרוקמי פנינים – Perlsticker ו-Perlhefter ובאותיות עבריות – פערלשטיקר, פרלן שטיקר ופערל העפטר. במאה השבע-עשרה מופיעים שמות אלו גם בווינה ובגרמניה. עם דעיכת רקמת הפנינים, נעלמים במהלך המאה השמונה-עשרה שמות רוקמי הפנינים ואת מקומם תופס השם Goldsticker או גאלדשטיקר. עם התפתחות מוצרי הרקמה מתפתח תחום לוואי של ייצור אבזורי הידור לטקסטיל כגון פתילים, סרטים, רצועות תחרה וגדילים. תחום מקצועי זה ששמו הצרפתי Passementerie, מהווה יסוד לשמות המקצועיים של העוסקים בו ברוב השפות האירופיות ובפי היהודים – פוסאמנטירער. פיתוחן של טכניקות מגוונות לייצורם של אבזורי ההידור הולידו שמות כגון שנורדרעהר, שנורמכר, שנירמכר או שמוקלער. הוא הגיע לשיא ייצורו בשיטות ידניות במאה השמונה-עשרה. תחום זה, על מגוון שיטות הייצור שלו, היה לתחום עיסוקם של יהודים כאומנים, מתווכים וסוחרים. על רקע זה רבים השמות המקצועיים הנובעים ממנו.

